

Тітко І.А.,

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри кримінального та адміністративного
права і процесу Полтавського юридичного
інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
(м. Полтава, Україна)*

ГУМАНІЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гуманізація, як напрям реформування законодавства, в першу чергу викликає асоціації з кримінальним правом, а саме з пом'якшенням санкцій за кримінальні правопорушення або відмовою від неприйнятних у цивілізованому суспільстві видів покарання. Разом із тим, вказаний напрям розвитку нормативної регламентації суспільних відносин рівною мірою є актуальним і для кримінального процесуального права, зокрема в частині процедурних моментів, які можуть посягати на честь, гідність особи, або містять у собі елементи фізичного чи психічного примусу. В свою чергу, кримінальним процесуальним інститутом, у якому примус доволі часто сягає свого максимуму, є інститут запобіжних заходів, найсуворішим із яких на сьогодні залишається тримання під вартою. Тож, гуманізація як напрям реформування інституту запобіжних заходів, у кримінальному процесі доволі часто виявляється як у нормативному встановленні різного роду альтернатив триманню під вартою (наприклад, домашнього арешту), так і в розширенні можливостей по застосуванню інших запобіжних заходів, не пов'язаних із триманням під вартою (наприклад, застави). При цьому, гуманістична спрямованість, а також юридична досконалість окремих новацій у даному питанні все ж залишає поле для критичних роздумів, які тезово й будуть викладені у даній публікації.

Нагадаємо, що ще у 2011 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» було істотно реформовано порядок застосування застави як запобіжного заходу. Зокрема, з одного боку, розміри застави було істотно збільшено, а з

іншого – відбулось суттєве звуження кола об'єктів, що можуть становити предмет даного запобіжного заходу. Якщо раніше предметом застави могли бути гроші чи інші матеріальні цінності – тобто будь-яке майно, що перебувало в цивільному обігу, належало заставодавцю на праві власності і могло бути відчужене ним, то вказаний Закон передбачив, що як застава можуть бути внесені лише кошти, причому тільки у національній грошовій одиниці. У свою чергу нормативно визначений розмір застави було істотно збільшено і у своєму максимумі на момент прийняття Закону він досяг 17 тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян (289 тис. грн.). Враховуючи розмір середньої заробітної плати у державі, ймовірність наявності вільної грошової суми такого розміру для пересічного громадянина України невисока. Тож, гуманізаційна спрямованість таких нововведень залишила багато питань. Так, наприклад, до вказаних змін підозрюваний, обвинувачений, які не мали вільних коштів, але були власниками нерухомого майна (скажімо квартири або будинку), могли використати дані об'єкти як предмет застави. При цьому особа не позбавлялась права користуватися своїм житлом і могла обґрунтовано розраховувати, що, за умови дотримання нею взятих на себе зобов'язань, не втратить права власності на об'єкт нерухомості. При таких же вихідних умовах після запровадження вказаних змін, особа щоб внести заставу змушена відчужувати своє нерухоме майно й при цьому зіштовхуватись з цілою низкою суттєвих проблем: від необхідності вирішення питання про місце свого подальшого проживання, до сумнівної можливості (враховуючи інфляційні процеси та коливання на ринку нерухомості) придбати рівноцінне житло у разі повернення коштів внесених як застава. Тим не менш, вказаний результат «гуманізаційних» нововведень виявився доволі життєздатним і без змін був перенесений й в КПК 2012 р.

У свою чергу КПК 2012 р. запровадив революційну новацію спрямовану не лише на гуманізацію кримінального провадження, а й на досягнення ряду більш прагматичних цілей, зокрема таких як наповнення державного бюджету та розвантаження слідчих ізоляторів. Йдеться про ч. 3 ст. 183 КПК, згідно з якою слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК. Тож, з набранням чинності КПК 2012 р. підозрювані

й обвинувачені, яким обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, за наявності бажання і фінансової можливості можуть бути звільнені із СІЗО під заставу. Разом із тим практика застосування даного нормативного положення породила низку питань, зокрема щодо: кореляції між положенням ч. 3 ст. 183 КПК, яке зобов'язує слідчого суддю, суд при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою визначити розмір застави, із встановленою у ч. 5 ст. 176 КПК заборонаю обрання будь-яких запобіжних заходів окрім тримання під вартою по окремих категоріям злочинів; виправданістю, у тому числі з позиції міжнародних стандартів, встановленого у ч. 5 ст. 176 КПК обмеження щодо можливості обрання запобіжних заходів; порядку зміни судового рішення у випадку, якщо слідчий суддя, суд, обираючи запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, із тих чи інших причин не вказали в ухвалі можливість внесення застави тощо.

У свою чергу аналіз законопроектної роботи останніх років дає можливість констатувати, що гуманістичний напрям у питанні застосування запобіжних заходів змінився прагненням посилити можливості державних органів по застосуванню кримінального процесуального примусу. Зокрема, переважна більшість зареєстрованих з моменту прийняття КПК 2012 р. законопроектів спрямовані на звуження можливостей застосування застави як альтернативи триманню під вартою (так, йдеться про пропозиції стосовно розширення переліку злочинів, у провадженні щодо яких тримання під вартою має бути єдиним безальтернативним заходом, а також пропозиції про заміну права слідчого судді не визначати розмір застави як альтернативу тримання під вартою по окремих категоріям злочинів на відповідний обов'язок тощо).

УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА

Гуманізація кримінальної відповідальності

Матеріали

*II Міжнародного науково-практичного симпозиуму
16–17 листопада 2018 р.*

м. Івано-Франківськ – 2018 р.

УДК 343.431 (001.8)

ББК 67.308.112я43

Гуманізація кримінальної відповідальності: матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 16–17 листопада 2018 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. – 322 с.

Humanization of Criminal Responsibility: Collection of materials of the 2nd International Science and Research Symposium (Ivano-Frankivsk, November 16–17, 2018). – Ivano-Frankivsk: Printing and Publication Department of the King Danylo University, 2018. – 322 p.

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Короля Данила (протокол №3 від 25 жовтня 2018 р.)

В збірнику опубліковано матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму «Гуманізація кримінальної відповідальності» (16-17 листопада 2018 року).